

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

TEZĂ DE DOCTORAT

-REZUMAT-

COORDONATOR:

PR. PROF. UNIV. DR. IOAN-VASILE LEB

DOCTORAND:

Pr. SORIN-VIOREL BUȘ

2020

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

TEOLOGIE ȘI POLITICĂ ÎN EUROPA UNITĂ AZI

2020

CUPRINS

Argument	4
I. Uniunea Europeană între deziderat și actualitate	14
<i>I.1. Europa unită între mit și realitate</i>	15
<i>I.2. De la Tratatul de la Roma la Tratatul de la Lisabona (1950-2007)</i>	20
<i>I.3. Brexit-ul Marii Britanii: implicații sociale, economice și politice ale fenomenului</i>	25
II. Modelarea Noii Europe	31
<i>II.1. Moștenirea creștină a Europei unite</i>	32
<i>II.2. Creștinismul- noua dimensiune a Europei unite?</i>	53
<i>II.3. Euharistie și conștiință ortodoxă în societatea europeană contemporană</i>	73
III. Creștinism și societate în Europa unită azi	80
<i>III.1. Euharistie și martiriu în societatea europeană contemporană</i>	81
III.1.1. Dumnezeiasca Euharistie în contemporaneitate.....	82
III.1.2. Mărturisire și martiraj în postmodernitate.....	89
<i>III.2. Divino-umanismul și Europa de azi</i>	93
IV. Spiritualitate și civilizație în Europa unită azi	119
<i>IV.1. Multiculturalism și Ortodoxie</i>	120
<i>IV.2. Teologia ortodoxă- răspuns la nihilismul contemporan</i>	126
IV.2.1. Ortodoxia- „dar” și „devenire” pentru Europa de azi.....	134
<i>IV.3. Spiritualitatea creștin-ortodoxă: soluție la patologiile existențiale ale omului postmodern</i>	150

V. Creștinism și securitate în Europa unită azi.....	159
<i>V.1. Europa creștină în fața amenințării teroriste. Poziția Bisericii Ortodoxe Române față de terorismul contemporan</i>	<i>163</i>
<i>V.2. Europa creștină și noul val migraționist</i>	<i>189</i>
<i>V.3. „Dumnezeu la Bruxelles”- realitate sau iluzie?.....</i>	<i>227</i>
<i>V.4. Ortodoxia și corectitudinea politică.....</i>	<i>250</i>
<i>V.5. Frumusețea creștinismului și „frumusețile” iluzorii ale prezentului.....</i>	<i>269</i>
Concluzii.....	295
Bibliografie.....	299

Argument

Cuvinte cheie: creștinism, Ortodoxia și provocările postmodernității, spiritualitatea ortodoxă, divino-umanism, terorism, migrație, corectitudinea politică, Uniunea Europeană, Brexit-ul Marii Britanii.

Căderea comunismului, procesul de extindere și integrare europeană, precum și noile evenimente derulate azi pe bătrânul continent, aduc Europei Unite provocări dintre cele mai diverse. Din punct de vedere politic, religios, economic și social, situația Europei este una complexă. În domeniul politicului, Uniunea Europeană se confruntă cu situații noi la care este chemată să răspundă într-un mod cât mai eficient. După șase decenii în care Uniunea Europeană a devenit ceea ce este astăzi, printr-un proces susținut de lărgire și adâncire a mecanismelor de integrare europeană, astăzi este chemată la a gestiona într-un mod cât mai eficient părăsirea blocului comunitar de către Marea Britanie. Acestei situații se suprapun noile viziuni și paradigme în ce privește luarea deciziilor la Bruxelles precum și în ce privește procesul de uniune monetară și de integrare europeană, astăzi vorbindu-se tot mai mult despre Europa cu două viteze. Acestor situații li se adaugă și îngrijorările tot mai crescânde în ce privește siguranța națională, locul de muncă și în ce privește ziua de mâine, cu tot ce presupune aceasta.

Pe lângă provocările din sfera politicului, economicului și socialului, situația de a nu se recurge la fundamentul creștin și la spiritualitatea creștină face ca Europa să renunțe la propria sa identitate. Creștinismul reprezintă una dintre componentele esențiale ale identității europene. Creștinismul, în cele două milenii de existență și-a pus în mod vizibil și de necontestat pecetea asupra culturii și istoriei europene. Prin aceasta el devine cartea de vizită și de identitate a Europei. Mai mult decât atât, creștinismul reprezintă „sufletul” și transfigurarea „frământăturii” sau a Noii Europe. Aici „frământătura” reprezintă întreaga europenitate, cu minusurile și plusurile sale, cu culmile și abisurile propriilor cuceriri. Odată ce spiritualitatea creștină nu mai este luată în considerare și Dumnezeu este scos din preocupările contemporaneității, provocările la care este, actualmente, supusă Europa, sunt practic imposibil de asimilat și depășit, în sensul transfigurării lor prin imprimarea unui caracter eshatologic.

Ortodoxia vizează transfigurarea întregii existențe umane prin imprimarea unei hristo-gândiri, a unei hristo-conștiințe, și a unei hristo-acțiuni. Prin urmare, ea dorește asumarea de

către persoana umană a unei existențe hristice. Numai această existență hristică poate oferi omului postmodern liniștea, demnitatea și libertatea, pe care le caută cu atâta ardoare. Afirmăția noastră vine în contradicție cu ceea ce J.P. Sartre susținea în lucrările sale, și anume că Dumnezeu, dacă ar exista, trebuie înlăturat, deoarece ideea depre El intră în contradicție cu libertatea umană¹. În acest context se ridică următoarea întrebare: cu ce tip de libertate umană intră în contradicție ideea de Dumnezeu? La modul în care se manifestă postmodernitatea, libertatea care intră în contradicție cu libertatea oferită de către Dumnezeu este cea rezultată dintr-o rațiune perfect autonomă și autosuficientă.

Actualitatea, noutatea și relevanța cercetării sunt oferite de câteva aspecte esențiale. În primul rând, actualitatea, noutatea și relevanța tezei constă în afirmarea spiritualității ortodoxe ca remediu la patologiile existențiale ale europeanului postmodern, precum și în ce privește înțelegerea, asumarea și depășirea provocărilor pe care contemporaneitatea le aduce în prim plan prin și cu ajutorul Ortodoxiei. Teza se constituie ca o invitație la dialog și cunoaștere reciprocă, dar și la o aprofundare inter-disciplinară și inter-religioasă a subiectelor analizate în cercetarea noastră. În al doilea rând, actualitatea, noutatea și relevanța tezei, cel puțin pentru domeniul teologiei ortodoxe românești, constă în faptul că, lucrarea de față adună într-o singură cercetare marile teme și problematice de pe agenda Uniunii Europene: brexit-ul Marii Britanii, procesul de integrare europeană, terorismul, migrația, corectitudinea politică și, actualmente, noul coronavirus. Mai mult, relevanța tezei este dată de analiza și perspectiva ortodoxă asupra evenimentelor care se derulează actualmente în interiorul Uniunii Europene. Nu avem cunoștință ca în spațiu teologic ortodox românesc să existe o cercetare care să adune împreună problematicile europene actuale și să le analizeze din perspectivă ortodoxă. Cu alte cuvinte, lucrarea noastră de cercetare aparține, deopotrivă, atât domeniului teologic cât și celui de politologie sau europeanistică.

În al treilea rând, recurgerea la învățătura Părinților Bisericii ca susținere a argumentației noastre, evidențiază relevanța cercetării. Autoritatea Părinților nu constă numai în profunzimea operelor teologice, ci și în faptul că ei au fost înainte de toate oameni ai rugăciunii și ai experienței duhovnicești directe și nemijlocite cu Dumnezeu. În al patrulea rând, actualitatea, noutatea și relevanța cercetării constă în valorificarea bibliografiei și a autorilor români care s-au aplecat asupra studierii și evidențierii fundamentelor creștine ale Europei pe de-o parte, iar pe de altă parte au urmărit să pună în valoare spiritualitatea ortodoxă

¹ Nicolae Achimescu, *Religie, modernitate și postmodernitate*, Editura Trinitas, București, 2013, p. 267.

ca mod de viață al cărui scop îl reprezintă transfigurarea ființei umane, a propriei existențe, precum și al întregii creații prin ancorarea în transcendent.

Actualitatea, noutatea și relevanța cercetării constă și în folosirea celei mai noi și actuale bibliografii, atât în limba română dar și în limba engleză. Astfel, deschiderea interdisciplinară și inter-religioasă a tezei constă în utilizarea în argumentație în vederea susținerii unor opinii, a multor autori laici sau teologi care aparțin Bisericii Catolice și Protestante și care provin atât din Europa cât și din Statele Unite ale Americii. Totodată menționăm că, în privința problematicilor tratate, cercetarea noastră nu epuizează întregul conținut, ea neavând un caracter exhaustiv ci, mai degrabă, unul inițiativ, în special în ce privește afirmarea Ortodoxiei în Europa contemporană. Astfel, teza lasă loc la noi argumentări și îmbunătățiri în funcție de perioada istorică și de provocările pe care le are de gestionat Europa unită.

Teza de doctorat este structurată în cinci capitole. Această structurare a tezei scoate în evidență și o gradăție a tratării capitolelor, în ce privește întinderea acestora. Primul capitol al tezei intitulat *Uniunea Europeană între deziderat și actualitate*, surprinde apariția și dezvoltarea Uniunii Europene, a politicii de extindere și adâncire a procesului de integrare, precum și a instituțiilor Uniunii Europene. În ultimul subcapitol am încercat să surprindem într-un mod cât mai precis, în funcție de datele pe care actualmente le deținem, implicațiile pe care le aduce părăsirea blocului comunitar de către Marea Britanie. Astfel, Brexit-ul am încercat să-l analizăm din perspectiva implicațiilor sociale, economice și politice. Analiza capitolului al doilea al tezei, denumit *Modelarea Noii Europe*, s-a realizat dintr-o dublă perspectivă: istorico-filosofică și din perspectiva teologiei creștine. Tema centrală a capitolului al doilea o reprezintă reafirmarea moștenirii creștine a Europei, precum și încercarea noastră de a oferi o altă perspectivă modelării Noii Europe, modelare care să se centreze pe Euharistie și pe Părinții Bisericii.

Capitolul al treilea al tezei este dedicat analizei prezenței creștinismului în societatea contemporană, precum și a legăturii ce există între Euharistie și mărturisirea credinței. Astfel, am supus analizei modul în care astăzi Dumnezeuiasca Euharistie este primită și înțeleasă. Din nefericire, mutațiile care au loc în societate influențează în mod negativ raportarea la Euharistie. Aceste mutații conduc inevitabil la o alterare a înțelegerii pe care Dumnezeuiasca Euharistie o are în viața fiecărei ființe umane, precum și în societate. De altminteri, am încercat să scoatem în evidență faptul că, în postmodernitate, mărturisirea credinței reprezintă un act de curaj și un martiraj, la propriu. În cadrul aceluiași capitol, un spațiu consistent l-am dedicat

prezentării divino-umanismului sau civilizației divino-umane ca mod de existență plener, precum și ca alternativă la ceea ce noi numim azi civilizație europeană, determinată de obscurantism, autosuficiență și autodeterminism.

Capitolul patru intitulat *Spiritualitate și civilizație în Europa unită azi*, supune atenției legătura dintre spiritualitatea creștin-ortodoxă și civilizație, în Europa unită. Capitolul patru cuprinde și prezentarea spiritualității și teologiei ortodoxe ca soluție la nihilismul și la patologiile existențiale ale europeanului contemporan. O temă importantă a acestui capitol o reprezintă prezentarea Ortodoxiei ca „dar” și ”devenire” pentru Europa. Cercetarea derulată în acest capitol își propune să evidențieze faptul că, Ortodoxia nu mai trebuie privită ca fiind o spiritualitate distinctă de Europa, la fel cum nici țările în care aceasta este majoritară nu trebuie privite ca un spațiu „vecin” al Europei.

Capitolul cinci al tezei, *Creștinism și securitate în Europa unită azi*, tratează legătura dintre creștinism și securitate în Europa unită, reprezentând și capitolul cel mai vast din lucrare. În cuprinsul acestui capitol am încercat să surprindem implicațiile și urmările pe care terorismul le aduce în societate în general, dar, în special, în Europa. De altminteri, plecând de la spiritualitatea și teologia ortodoxă, am încercat să formulăm o poziție sau un punct de vedere ortodox cu privire la ceea ce reprezintă și implică terorismul. Al doilea subiect pe care l-am abordat în cadrul acestui capitol este cel referitor la problema migrației și la urmările pe care valul masiv de populație care vine în Europa le are asupra comunităților. Un alt subiect supus analizei îl reprezintă prezența lui Dumnezeu și a creștinismului în spațiul public european și în insituțiile europene ale prezentului, prezentând totodată și caracteristicile euro-secularizării sau ceea ce face diferența dintre Europa și restul lumii în ce privește asumarea și raportarea la religios, în esență la creștinism. Ultimul capitol al cercetării cuprinde și o analiză a corectitudinii politice din perspectivă ortodoxă. Corectitudinea politică, devenind noua ideologie politică adoptată de mai multe țări din Uniunea Europeană reprezintă prin „valorile” pe care le propune o ideologie de-a dreptul destructivă. Modul subtil prin care se impune, dar și schimbarea de mesaj adoptată de corectitudinea politică, fac din ea noua utopie ideologică. Ultimul subiect tratat în capitolul cinci precum și în teza de doctorat îl reprezintă afirmarea frumuseții creștinismului în fața iluziei aduse de postmodernitate. Or, frumusețea creștinismului care transcende toate „frumusețile” contemporaneității o reprezintă sfințenia.

Concluzii

Europa prezintă din punct de vedere al dezvoltării sale culturale și civilizaționale o specificitate care îi este proprie numai ei. Această specificitate decurge din faptul că Europa are un întreit fundament: cultura greacă, dreptul roman și spiritualitatea creștină. Timp de aproximativ cincisprezece secole, creștinismul reprezenta liantul și matricea în care se desfășura viața personală și comunitară a europeanului și a societății din acele timpuri. Odată cu Umanismul și Renașterea, dar mai cu seamă prin valorile propuse de Iluminism, Europa se reîntoarce la rădăcinile sale, dar scoate din ecuație aportul adus de creștinism la ceea ce reprezintă astăzi Europa.

Prima concluzie a cercetării noastre scoate în evidență faptul că Europa de astăzi, prin apelul pe care îl face la neutralitatea sa religioasă și în numele respectării libertății religioase nu realizează nimic altceva decât o renunțare voită la spiritualitatea creștină care secole de-a rândul, i-a scris destinul în așa măsură încât a ajuns să devină ceea ce este astăzi. Reafirmăm o poziție pe care am exprimat-o și în cuprinsul cercetării și anume că în nicio parte a lumii, creștinismul nu a contribuit în așa măsură la o dezvoltare culturală și civilizațională ca în Europa. Avem așadar o afinitate și o legătură intrinsecă între spiritualitatea creștină și Europa.

A doua concluzie a cercetării noastre surprinde realitatea conform căreia spiritul european la care fac referire instituțiile europene și naționale, diferite ONG-uri precum și fiecare dintre noi reprezintă creația celor trei factori amintiți anterior: civilizația greacă, dreptul roman și spiritualitatea creștină. Este practic imposibil a defini și înțelege spiritul european fără raportarea la creștinism, care timp de secole la rând l-a modelat și i-a impregnat profunzimea pe care o are astăzi. A treia concluzie evidențiază realitatea contemporană conform căreia creștinismul reprezintă religia cea mai persecutată la nivel mondial. Prin labirintul diferitelor moduri de raportare la realitățile cotidiene, mărturisirea credinței prin cuvânt și faptă reprezintă un veritabil martiraj. Astfel, rezistența în fața acestor provocări marchează un veritabil martiraj moral, de conștiință și, nu în ultimul rând, unul existențial.

A patra concluzie a cercetării afirmă că divino-umanismul în calitatea sa de civilizație al cărei fundament și țintă îl reprezintă Domnul Hristos se propune Europei de azi ca un mod de existență integrator a cărui menire o reprezintă atât transfigurarea modului în care omul se

raportează la realitățile imanente ale existenței sale cât și la realitățile spirituale. În acest fel divino-umanismul îi oferă europeanului contemporan o nouă viziune asupra modului de a face politică, de a realiza actul de justiție, precum și de a se raporta la semenul său și la propria existență. A cincea concluzie are rolul de a evidenția faptul că Ortodoxia nu reprezintă ceva străin Europei. Cu toate că este percepută de către foarte mulți europeni ca un spațiu vecin care se diferențiază radical de modul de gândire și acțiune postmodernă, Ortodoxia, prin specificitatea sa, oferă omului posibilitatea așezării acestuia în firescul făpturii sale. Ea nu cere ființei umane negarea propriei existențe, ci vizează transfigurarea acesteia prin intermediul Euharistiei. Ortodoxia nu vine și nu se oferă ființei umane în chip totalitar asemenea regimurilor politice, ci se dăruiește în chip smerit și tainic, prin intermediul experienței harice.

Din cele afirmate în pasajul anterior, se desprinde o nouă concluzie și anume, aceea că Ortodoxia reprezintă un dar și o devenire pentru Europa. Prin urmare, darul Ortodoxiei pentru Europa îl reprezintă bogata și profunda sa spiritualitate, iar devenirea Europei constă în viziunea ortodoxă, în întruparea acestei spiritualități. A șaptea concluzie pe care o deducem din cercetarea noastră constă în faptul că Ortodoxia, ținând cont de noile provocări sociale, economice, politice și de securitate cu care azi se confruntă Europa, are posibilitatea de a se impune ca un factor mobilizator și stimulator. Mai mult, prin experiența sa bimilenară, Biserica este capabilă să ofere sprijin societății europene contemporane pentru a face față provocărilor care decurg, de exemplu, din terorism și migrație, precum și neliniștilor cauzate de Brexit. Ajutorul Bisericii se poate concretiza, de exemplu, printr-un mesaj bine articulat, dar și prin acțiuni concrete la nivel parohial și central.

Prin intermediul acțiunii și a mesajului, Biserica și teologia se impun ca un nou mod de viață care descrie o nouă realitate existențială, și anume, sfințenia. Aceasta reprezintă frumosul desăvârșit pe care Ortodoxia îl oferă lumii. Sfințenia se realizează, verifică și se actualizează permanent și în mod desăvârșit numai în Potir prin intermediul Dumnezeieștii Euharistiei. Potirul reprezintă mediul prin excelență de întâlnire a omului cu Dumnezeu, precum și toposul de unde izvorăsc toate razele dumnezeirii. În Potir se realizează, așadar, experiența viabilității teologiei și spiritualității creștine în fața tuturor celorlalte realități ale imanentului.